

Tuukka Tomperi

Näkökulmien vaihtamisesta lavealla pensselillä

Antti S. Mattila, *Näkökulman vaihtamisen taito*. WSOY, Helsinki 2006. 207 s.

Niin & näin -lehden varhaisessa pienessä praktiikka-teemassa vuonna 1999 haastateltiin Antti Mattilaa alan suomalaisena pioneerina.¹ Hän oli samana keväänä avannut ensimmäisen tšekäläisen filosofin vastaanoton. Suomen filosofisen praktiikan seura, jonka ensimmäinen puheenjohtaja Mattila oli, perustettiin puolestaan tuona syksynä. Merkkipääluvuonna Mattila vastasi epäilyksiin praktiikasta uutena rahastuskeinona:

”Kaupallisuussyttöksiin vastaisin, että jos on jotain, joka voi apua tarvitsevia auttaa, mikseivät he saisi sitä saada. Kysymys on ajattomasti puhuen henkisen joustavuuden lisäämisestä, historiallisesti ottaen siitä, että filosofian olisi vallattava takaisin jotakin siitä, minkä se on erilaisille lääkintä- ja hoitomuodoille menettänyt. Ei mitään ihmelääkettä, vaan päinvastoin jotakin, joka vääristyy epäfilosofisissa käsissä. Se voisi olla filosofialle ominainen valmius vaihtaa tarkastelukulmaa.”²

Lainaus tiivistää samalla Mattilan uuden kirjan lähtökohdan, joten hänen näkemyksensä praktiikasta on säilynyt. Epikтетosta lainaten Mattila kuvaa *näkökulman vaihtamisen taidon* Hermeen taikasauvaksi, ”joka muuttaa kullaksi kaiken, jota sillä kosketetaan” (13). Mattilalla on vankka luottamus näkemyksensä sekä teorian että käytännön kautta. Hän vyöryttää ketjun todistajanlausuntoja vakuuttamaan, ettei kukaan ole liian nuori eikä liian vanha taidosta hyötyäkseen.

Kirja perustuu Mattilan väitöskirjaan lääketieteessä³, mutta siitä

poiketen se ei tarjoudu suoraan tai pelkästään filosofisesta praktiikasta kiinnostuneille, vaan tavoittelee elämäntaidollisen käsikirjan hahmoa. Näkökulman vaihtaminen esittäytyy kirjassa sateenvarjokäsitteeksi, jonka alle mahtuu paljon: tulkintakehyksen tai -käsitteistön varioiminen käsitysten rikastamiseksi; dialogin perusedellytykset; toisten ihmisten, kirjallisuuden ja taiteen eläytyvä ymmärtäminen; oman maailmankuvan avartaminen; paradigmanmuutos ja tieteellinen heuristiikka; terapia- ja ohjauskäytäntöjen ydinanti; huumorin ja vitsien logiikka – muita laajoja ilmiöitä mainitsematta.

Monelta suunnalta palataan ydinajatuksen näkökulman vaihtamisesta ajattelun ja toiminnan vapauttajana: pessimistin lasi on puoliksi tyhjä, optimistin puoliksi täysi. Elämäntaidon filosofialle tärkeät stoalaiset esiintyvät useasti: työstettäköön mielteitämme, koska maailmaan emme useinkaan vaikuttaa voi – tai vaikuttamisen mahdollisuus edellyttää uudenlaista mieltämistä. Havainnollistusta tehdään lukuisin tarinoita ja esimerkein, joten teoriaa kaihtavallekaan Mattilan idea ei jää oudoksi.

Ei ole epäilystä kirjoittajan innostuksesta ja kirjan voi uskoa vakuuttavan useimmat lukijat olemisesta olennaisen ilmiön äärellä. Sanomaa selventäisi, jos vedettäisiin rajaa siihen, mitä ilmiö ei ole. Näkökulman vaihtamista on helppo pitää yhtenä keskeisimmistä ajattelun ja elämisen taidoista, joten riskinä on sanotun triviaalistuminen. Yleisesti aloittavalle kirjalle olisi suonut loppupuolella selkeämmän fokuksen, esimerkiksi terapia- ja praktiikkatyöhön kes-

kittyen. Nyt rintama säilyy laveana ja sen seurauksena kirja horjuu kohdeyleisöjen välillä. Vaikka näkökulmien vaihtamista havaitaan miltei kaikkialla kulttuurissa ja ajattelussa, päästäessä kirjan lopussa tarkastelemaan kaikkein tärkeintä eli sitä, miten ”näkökulman vaihtamisen taitoa voi kehittää?”, suuntautuukin puhe terapeuteille.

Mattila olisi voinut myös vastata kritiikkiin näkökulman vaihtamisen ja uskomusten työstämisen mahdollisesta reaktiivisuudesta, konservatiivisuudesta tai epäpoliittisuudesta, jo stoalaisille tuttuun syytökseen. Sekin olisi merkinnyt rajaamista negatiivisten kautta: myös esimerkiksi NLP, kaikenkarvaiset positiivisen ajattelun muodot, menestysoppaat ja sarasvuolainen tahtometafysiikka perustuvat olennaisilta osiltaan näkökulman vaihtamiseen. Väitöskirjassaan Mattila kritiikin mainitsee, joskin lyhyesti. Hän muistuttaa, että tulkintakehysten vaihtaminen voi auttaa ihmisiä myös toimimaan aktiivisesti ja toteaa arvoneutraalisti, että näkökulman vaihtaminen ”on sopeutumisen yleinen apuväline ja sen käyttäjä on itse vastuussa päämääriensä valitsemisesta”⁴.

Tästä kuitenkin avautuu praktikon ja ohjaajan eettinen problematiikka, joka koskee kaikkia auttamistyötä tekeviä. Tarjotessaan uusia näkökulmia ja ohjatessaan elämäntilanteiden avarampaan katseluun ohjaaja ei pyri avaamaan mitä tahansa uusia tulkintoja, kuten neuvomaan masentunutta kohti tehokkaampia hengenirrotuskeinoja. Lääkärin tavoin hän on sitoutunut ammatti- ja henkilökohtaiseen etiikkaansa. Tästä olisi lukenut mielellään enemmän, eikä pelkästään ammattieettisesti vaan muistaen, että

mukaan tunkeutuu myös yhteiskunta. Praktikolla ei tarvitse eikä pidä olla valmista vastausta siihen, koska yksilön on syytä yhteiskuntaansa tyytyä ja koska toimia, mutta vääjäämättä hän joutuu asiakkaansa kanssa tämän elämäntilannetta pohtiessaan jäsentämään omaa kantaansa kuhunkin erityiskysymykseen.

Viimeistelystä ei voi kustantajaa kiittää. Kirjassa on puutteita niin editoinnissa kuin oikoluvussa. Samoin sisällön ja muodon tasolla olisi ollut työstettävää. Osa luvuista muuttuu luetteloiksi, kirjallisuusviitteitä pudotellaan tarpeettomastikin (jos kirja on ajateltu laajemmalle yleisölle), käsitteitä jää selittämättä tai selitetään vasta paljon myöhemmin kuin ensi kertaa käytetään, asioita toistetaan peräkkäisissä jaksoissa. Olisi tarvittu huolellista

toimittamista, jota suuret yleiskustantamot eivät tunnetusti hallitse akateemista alkuperää olevissa kirjoissa. Kustannustoimittajaa kuitenkin kiitetään alkusanoissa, joten hänellä on voinut olla roolinsa. Kun samalla huomaa, että kirja ei pelkästään perustu Mattilan väitöskirjaan vaan monin tavoin seuraa sitä suoraan ja on paikoin jopa identtinen, tulee mieleen, että kirja on ehkä syntynytkin nopeassa tahdissa väitöstä suomeksi referoiden. Se olisi toki ansainnut perusteellisen uudelleenkirjoittamisen. Viimeistelyä koskevat nootit eivät kuitenkaan vähennä itse asiassisällön kiinnostavuutta tai tärkeyttä.

Ilmiön laava määrittely kääntyy välillä kirjan argumentteja vastaan. Kun Mattila lopuksi epäilee, ettei näkökulman vaihtamista lainkaan koulussa harjoitella, lukija on oppinut

ajattelemaan päinvastaisesti: jo eri oppiaineet itsessään luovat maailmaan perin erilaisia ja toisiaan rikastavia näkökulmia – jos näkökulman vaihtaminen ymmärretään yhtä laajasti kuin Mattila on sen kirjassaan esittänyt.

Viitteet

1. ”Pioneerin haastattelu. Antti Mattila ja tarve filosofiaan” (*niin & näin* 4/1999, 8–13), haastattelija Jarkko S. Tuusvuori. Numero sisältää myös Tuusvuoren kriittisen katsauksen filosofiseen neuvontaan (*philosophical counselling*) sekä Sebastian Slotten artikkeliin ”Ennakkoluulot, käsitesekaannukset ja filosofinen praktiikka”.
2. *niin & näin* 4/1999, 10.
3. Antti S. Mattila, ”*Seeing Things in a New Light*” – *Reframing in Therapeutic Conversation*, Helsingin yliopisto, Helsinki 2001.
4. Mattila 2001, 103. (Alkuperäinen englanniksi.)